

УДК 378.016:78.071.2

Володимир СТЕПАНОВ

*аспірант кафедри теорії та методики музичної освіти,
хорового співу і диригування Національного педагогічного університету
імені М. П. Драгоманова, м. Київ, Україна
e-mail: liudastepanova@gmail.com*

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ НАВЧАННЯ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ МУЗИКИ МУЛЬТИМЕДІЙНОМУ АРАНЖУВАННЮ В ПРОЦЕСІ ФАХОВОЇ ПІДГОТОВКИ

У статті проаналізовано сутність педагогічних умов та фахової підготовки, висвітлено погляди українських науковців стосовно педагогічних умов фахової підготовки майбутніх учителів музики, професійна діяльність яких є однією з найбільш різнобічних за видами творчої діяльності. Акцентовано міжпредметну функцію фахової підготовки майбутніх учителів музики, значення застосування мультимедійних технологій у підготовці сучасного фахівця. Визначено педагогічні умови, що забезпечують ефективність навчання майбутніх учителів музики мультимедійному аранжуванню у процесі фахової підготовки.

Ключові слова: фахова підготовка, педагогічні умови, мультимедійні технології, аранжування, майбутні вчителі музики.

Ознакою сьогодення в контексті реформування освіти стало впровадження інформаційно-комунікативних технологій у навчальний процес вищих навчальних закладів, що сприяє його модернізації. Одним із перспективних напрямів у інформатизації навчального процесу є мультимедіа-технології. «Комп'ютерно-орієнтоване навчання визначається як інноваційний дидактичний процес, заснований на застосуванні мультимедійних технологій, методів і засобів, що забезпечують формування творчої активності особистості» [13, 66]. Поява сучасної інформаційної технології мультимедіа значно розширює можливості щодо інтерактивності, індивідуалізації і диференціації навчання, а отже сприяє вирішенню проблеми удосконалення фахової підготовки студентів факультетів мистецтв.

Питання застосування мультимедійних технологій у системі вищої освіти розглядали Н. Дубініна, Л. Ісак, Н. Іщук, Л. Шевченко та інші науковці. Застосування мультимедійних технологій у процесі фахової підготовки майбутніх учителів музики представлено у дослідженнях науковців О. Барицької, Л. Гаврилової, Ю. Локаревої, В. Шинкаренка. Використання комп'ютерних технологій у навчальному процесі та музичній творчості висвітлювали О. Бордюк, Ю. Дворник, В. Луценко, В. Романко. Проблеми аранжування музичних творів засобами комп'ютерних технологій теж не лишилися поза увагою вітчизняних науковців (Л. Варнавська, В. Олійник).

Водночас, широкого застосування у процесі фахової підготовки майбутніх учителів музики на факультетах мистецтв українських вищих навча-

льних закладів ці дослідження не знайшли. Застосування мультимедійних технологій у процесі фахової підготовки майбутніх учителів музики вимагає нового погляду на систему навчання, визначення відповідних педагогічних умов, оскільки означена проблема ще далека від свого остаточного вирішення.

Дана стаття є спробою проаналізувати сутність педагогічних умов, узагальнити погляди сучасних українських науковців щодо педагогічних умов фахової підготовки майбутніх учителів музики та виокремити педагогічні умови реалізації навчання майбутніх учителів музики мультимедійному аранжуванню у процесі фахової підготовки.

Аналіз наукових джерел показав, що до визначення і розуміння педагогічних умов науковці підходять з різних позицій. Для одних вчених педагогічні умови є сукупністю будь-яких заходів педагогічного впливу і можливостей матеріально-просторового середовища, для інших – складовий елемент педагогічної системи, яка віддзеркалює сукупність внутрішніх та зовнішніх елементів, що забезпечують її ефективне функціонування і подальший розвиток. При цьому до внутрішніх елементів віднесено ті, що впливають на розвиток особистісної сфери, а до зовнішніх – ті, що сприяють реалізації процесуального аспекту системи. Частина науковців під педагогічними умовами розуміють планомірну роботу з уточнення закономірностей як стійких зв'язків освітнього процесу, що забезпечує можливість перевірки результатів науково-педагогічного дослідження [4].

Для з'ясування сутності поняття «умова» звернімося до «Великого тлумачного словника

сучасної української мови» (ред. В. Бусел, 2005 р.), у якому поняття «умова» визначається як «необхідна обставина, яка робить можливим здійснення, створення, утворення чого-небудь або сприяє чомусь» [3, 1506]. Проте, як зауважує Н. Теличко, для пояснення сутності поняття «педагогічні умови» доцільно використовувати ідентичні за змістом терміни: «умова», «обставина», «чинник», «фактор» [12, 231–232].

Педагогічні умови навчання мистецтва як цілеспрямовано створені чи використовувані обставини мистецького навчання, що забезпечують можливість досягнення його результативності, сформульовані Г. Падалкою.

Серед першочергових педагогічних умов науковець визначає створення позитивної атмосфери навчання; досягнення діалогових засад взаємодії учителя і учня в навчальному процесі; забезпечення пріоритету практичної діяльності [8].

На результативність навчального процесу спрямовано виокремлення науковцями педагогічних умов, що забезпечують різні напрямки фахової підготовки та формування фахових компетентностей майбутнього вчителя музики, якому в подальшій практичній педагогічній діяльності в загальноосвітній школі доводиться бути не тільки виконавцем (вокалістом та інструменталістом) і концертмейстером, а і керівником дитячого колективу, і мистецтвознавцем, і режисером, і звукорежисером, і аранжувальником. Недарма професійна діяльність вчителя музики вважається однією з найбільш інтегрованих, складних, різнобічних за видами творчої діяльності (Ж. Карташова).

Отже, фахова підготовка виконує міжпредметну функцію і пов'язана з опануванням комплексу специфічних методів і прийомів вивчення професійно-орієнтованих музичних дисциплін (О. Піхтар). У наукових дослідженнях фахова підготовка розглядається як: «комплексна цільова програма, орієнтована на певний результат – формування цілісної особистості сучасного фахівця, здатного творчо мислити і самостійно орієнтуватися в найрізноманітніших проблемних ситуаціях сучасності» [9, 104]; «комплекс спеціальних знань та умінь з дисциплін історико-музикознавчого, теоретичного, музично-виконавського циклів» [5, 17] тощо. Адже «фахівець – той, що досконало володіє якимсь фахом, має високу кваліфікацію, глибокі знання з певної галузі науки, техніки, мистецтва тощо; спеціаліст» [3, 1530].

Ефективність реалізації фахової підготовки на всіх етапах її функціонування забезпечують педагогічні умови. Так, О. Піхтар вважає, що удосконалення фахової підготовки майбутніх музикантів у системі вищої мистецької освіти вимагає таких педагогічних умов: створення позитивної емоційної атмосфери навчання для стимулювання творчо-

пізнавальної активності студентів; забезпечення рівноправного діалогічного спілкування; міжпредметна інтеграція знань у системі фахової підготовки студентів мистецьких вищих навчальних закладів; акцентування на творчій самореалізації студентів в освітньому процесі; варіативність особистісно орієнтованих педагогічних ситуацій [9].

О. Горбенко, розглядаючи у контексті фахової підготовки питання інструментально-виконавської компетентності майбутніх учителів музичного мистецтва, під педагогічними умовами розуміє «створення зовнішніх умов, що спрямовані на особистість студента, зумовлюють і спричиняють його якісні внутрішні зміни» [4, 136]. Серед умов, які пропонує науковець, нам імпонують такі: створення художньо-творчого середовища на засадах компетентісного, особистісно зорієнтованого та розвивального навчання; використання діалогічного та проблемно-діалогічного спілкування; використання індивідуально-диференційованого та варіативного підходів у процесі формування художньо-інтерпретаційних умінь майбутнього вчителя музики; забезпечення пріоритету самостійної художньо-практичної діяльності.

Ефективність професійного становлення майбутнього вчителя музики в процесі вивчення музично-теоретичних дисциплін, вважає Ю. Локарева, залежить від спрямування музично-теоретичної підготовки на різні види музично-творчої діяльності; оновлення змісту музично-теоретичної підготовки та створення навчально-методичного забезпечення на засадах інтегрованого підходу; використання мультимедійних технологій у процесі музично-теоретичної підготовки [6].

Серед умов формування фахової компетентності майбутніх учителів музики С. Світайло виділяє розвиток ціннісно-аналітичного мислення, що передбачає становлення ціннісно-аналітичних здатностей майбутніх учителів музики з метою виявлення естетичного потенціалу творів мистецтва, та набуття практичного досвіду у процесі професійної діяльності, що сприяє творчій самореалізації студентів у практичній діяльності шляхом виявлення їхнього особистісного і професійного потенціалу [11].

Водночас, як зазначає О. Барицька, компетентнісна структура майбутніх фахівців, яка б забезпечила впровадження у мистецьку освітню галузь синтетичного знання, що формується на основі міждисциплінарних зв'язків (фізика, інформатика та музичні дисципліни: гармонія, аранжування хорове, оркестрове, теорія музики) набуває пересмислення завдяки експансії мультимедійних технологій у різні галузі знань [1].

Серед педагогічних умов формування фахової компетентності майбутніх учителів музики засобами мультимедійних технологій О. Барицька

виокремлює наступні: застосування міжпредметної змістової трансцендентальності, дотримання педагогічної доцільності та стратегічної сфокусованості на майбутню професію, дотримання ергономічних норм інтерактивної взаємодії між суб'єктами навчання, забезпечення матеріально-технічної бази для успішного навчання, створення креативного контексту навчальної діяльності. Сам же процес впровадження технологій мультимедіа, на думку дослідниці, має носити характер «потрійного входження»: предмет навчання; інструмент для здобуття фахових знань та умінь; ефективний засіб фахової діяльності [там само].

Досліджуючи проблему інтерпретації музичного твору в процесі професійної підготовки музично обдарованих студентів І. Полубоярина виокремлює педагогічні умови формування вміння інтерпретувати: забезпечення студентів знаннями з мистецтвознавства та педагогіки при розучуванні творів; осягнення художнього змісту музичних творів, самостійного вибору художніх засобів виконавської виразності, відпрацювання технічної майстерності; поетапне формування вміння інтерпретації у напрямку від вербального тлумачення до художньої інтерпретації [10].

Як сукупність створених у навчальному процесі певних обставин, необхідних для підвищення якості фахової підготовки майбутніх учителів музики представляє своє розуміння поняття «педагогічні умови формування готовності майбутнього вчителя музики до аранжування музичних творів засобами комп'ютерних технологій» Л. Варнавська, на основі чого виділяє наступні умови: виховання позитивної мотивації та потреби у використанні сучасних педагогічних технологій, зокрема комп'ютерних, у підготовці майбутніх учителів музики; реалізація міжпредметних знань, умінь та навичок у формуванні готовності до аранжування музичних творів засобами комп'ютерних технологій; методичне забезпечення процесу формування готовності майбутніх учителів музики до аранжування музичних творів засобами комп'ютерних технологій [2].

Так само, як і Л. Варнавська, В. Олійник надзвичайно важливим вважає актуалізацію питання мотивації вчителів музики до застосування комп'ютерних технологій у навчальному процесі. Науковець підкреслює, що лише за умов формування готовності майбутніх учителів музики до впровадження у навчальний процес передових комп'ютерних технологій можливий успіх на шляху підготовки сучасного фахівця, оскільки сучасне українське суспільство потребує фахівців, здатних самостійно визначати потреби, здобувати інформацію, аналізувати її та синтезувати нові знання, ініціювати нові ідеї, актуалізувати власну креативність, спираючись на найновіші наукові досягнення [7].

Як бачимо, хоча до визначення педагогічних умов у процесі фахової підготовки науковці підходять з різних позицій, проте в будь-якому разі у наукових дослідженнях реалізація спеціальних педагогічних умов розглядається як чинник, який сприяє такій організації навчального процесу, що підвищує його ефективність.

Серед головних, у контексті нашого дослідження, виділяють: впровадження знань на основі міждисциплінарних (теоретичні, мистецтвознавчі дисципліни, педагогіка) зв'язків (О. Барицька, Л. Варнавська Ж. Карташова, Ю. Локарева, О. Піхтар, І. Полубоярина); використання діалогічного та проблемно-діалогічного спілкування (Г. Падалка, О. Горбенко); забезпечення спрямування навчального процесу на самостійну художньо-практичну діяльність та різні види музично-творчої діяльності (Ю. Локарева, Г. Падалка, І. Полубоярина, С. Світайло); виховання позитивної мотивації та потреби у використанні сучасних педагогічних технологій (Л. Варнавська, В. Олійник); використання мультимедійних технологій (Г. Александрова, О. Барицька, Ю. Локарева, О. Чайковська).

До виокремлення педагогічних умов, що забезпечують ефективність навчання студентів мультимедійному аранжуванню, ми підходили з позицій осмислення, узагальнення накопиченого науковцями досвіду стосовно фахової підготовки майбутніх учителів музики та проведеного експериментального дослідження. Педагогічні умови в контексті нашого дослідження ми розуміємо як сукупність чинників, що визначаються змістом і специфікою навчання мультимедійному аранжуванню, сприяють результативності та оптимізації навчального процесу.

Нами було встановлено, що ефективність навчання майбутніх учителів музики мультимедійному аранжуванню залежить від реалізації таких педагогічних умов: формування позитивної мотивації до творчої самореалізації; спрямованість на розвиток художньо-естетичного смаку студентів та збагачення їх музично-слухового досвіду; забезпечення міждисциплінарної інтеграції знань, умінь та навичок; забезпечення розвитку асоціативного креативного мислення; акцентування самостійності у процесі навчальної та продуктивної практичної діяльності.

Отже, на основі аналізу сутності педагогічних умов, узагальнення поглядів сучасних українських науковців щодо педагогічних умов фахової підготовки майбутніх учителів музики нами виділено педагогічні умови, які дозволяють забезпечити результативність навчання майбутніх учителів музики мультимедійному аранжуванню. Перспективи подальших досліджень ми вбачаємо в розробці та впровадженні відповідної методики.

Список використаних джерел

1. Барицька О. А. Методика формування фахової компетентності майбутніх учителів музики засобами мультимедійних технологій : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.02 «Теорія та методика музичного навчання» / Барицька Олександра Анатоліївна; Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова. – К., 2014 – 19 с.
2. Варнавська Л. І. Формування готовності майбутніх учителів музики до аранжування музичних творів засобами комп'ютерних технологій: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.02 «Теорія та методика музичного навчання» / Варнавська Лариса Іванівна; Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького. – Черкаси, 2010. – 23 с.
3. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / Уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. – К.; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2005. – 1728 с.
4. Горбенко О. Педагогічні умови інструментально-виконавської компетентності майбутніх учителів музичного мистецтва / О. Горбенко // Наукові записки [Ред. кол.: В. В. Радул, В. А. Кушнір та ін.]. Серія: Педагогічні науки. – Кіровоград: РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2015. – Випуск 139. – С.135-139.
5. Карташова Ж. Ю. Методика фахової підготовки майбутніх учителів музики в процесі інтеграції музично-виконавських дисциплін : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.02 «Теорія та методика музичного навчання» / Карташова Жанна Юріївна; Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова. – К., 2012. – 23 с.
6. Локарева Ю. В. Педагогічні умови професійного становлення майбутніх учителів музичного мистецтва / Ю. Локарева // Наукові записки [Ред. кол.: В. Ф. Черкасов, В. В. Радул, Н. С. Савченко та ін.]. Серія: Педагогічні науки. – Кропивницький: РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2017. – Випуск 150. – С.155-159.
7. Олійник В. Ф. Проблема мотивації вчителів музики до використання інформаційно-комп'ютерних технологій у навчальному процесі / В. Ф. Олійник // Педагогічна освіта: теорія і практика [зб. наук. праць]. – Кам'янець-Подільський, 2013. – Вип. 14. – С. 300-305.
8. Падалка Г. М. Педагогіка мистецтва (Теорія і методика викладання мистецьких дисциплін) / Г. М. Падалка. – К.: Освіта України, 2008. – 274 с.
9. Піхтар О. А. Удосконалення фахової підготовки майбутніх музикантів у системі вищої мистецької освіти / О. А. Піхтар // Наукові праці [Чорноморського державного університету імені Петра Могили комплексу «Києво-Могилянська академія»]. Серія : Педагогіка. – Миколаїв, 2014. – Т. 246, Вип. 234. – С. 104-108.
10. Полубоярина І. І. Проблема інтерпретації музичного твору в процесі професійної підготовки музично обдарованих студентів / І. І. Полубоярина // Освіта та розвиток обдарованої особистості. [наук.-метод. журн.]. – К. : Ін-т обдар. дитини НАПН України, 2013. – № 1. – С. 70-73.
11. Світайло С. В. Формування фахової компетентності майбутніх учителів музики у процесі диригентсько-хорової підготовки: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / Світайло Світлана Валеріївна; Київський національний університет культури і мистецтв. – К., 2012. – 20 с.
12. Теличко Н. В. Теорія і методика формування основ педагогічної майстерності майбутнього учителя початкових класів. Монографія / Н. В. Теличко. – К. : Кондор-Видавництво, – 2014. – 522 с.
13. Чайковська О., Александрова Г. Мультимедійні технології як чинник формування інноваційного навчального середовища на уроках музики / Олена Чайковська, Галина Александрова // Рідна школа, 2013. – № 3.– С.66-69.

References

1. Baric'ka O. A. Metodika formuvannja fahovoї kompetentnosti majbutnih uchiteliv muziki zasobami mul'timedijnih tehnologij : avtoref. dis. na zdobuttja nauk. stupenja kand. ped. nauk : spec. 13.00.02 «Teorija ta metodika muzichnogo navchannja» / Baric'ka Oleksandra Anatoliivna; Nacional'nij pedagogichnij universitet imeni M. P. Dragomanova. – K., 2014 – 19 s.
2. Varnavs'ka L. I. Formuvannja gotovnosti majbutnih uchiteliv muziki do aranzhuvannja muzichnih tvoriv zasobami komp'juternih tehnologij: avtoref. dis. na zdobuttja nauk. stupenja kand. ped. nauk : spec. 13.00.02 «Teorija ta metodika muzichnogo navchannja» / Varnavs'ka Larisa Ivanivna; Cherkas'kij nacional'nij universitet imeni Bogdana Hmel'nic'kogo. – Cherkasi, 2010. – 23 s.
3. Velikij tлумachnij slovník suchasnoї ukrains'koї movi (z dod. i dopov.) / Uklad. i golov. red. V. T. Busel. – K.; Irpin': VTF «Perun», 2005. – 1728 s.
4. Gorbenko O. Pedagogichni umovi instrumental'no-vikonavs'koї kompetentnosti majbutnih uchiteliv muzichnogo mistectva / O. Gorbenko // Naukovi zapiski [Red. kol.: V. V. Radul, V. A. Kushnir ta in.]. Serija: Pedagogichni nauki. – Kirovograd: RVV KDPU im. V. Vinnichenka, 2015. – Vipusk 139. – S.135-139.
5. Kartashova Zh. Ju. Metodika fahovoї pidgotovki majbutnih uchiteliv muziki v procesi integracії muzichno-vikonavs'kih disciplin : avtoref. dis na zdobuttja nauk. stupenja kand. ped. nauk : spec. 13.00.02 «Teorija ta metodika muzichnogo navchannja» / Kartashova Zhanna Juriivna; Nacional'nij pedagogichnij universitet imeni M. P. Dragomanova. – K., 2012. – 23 s.
6. Lokareva Ju. V. Pedagogichni umovi profesijnogo stanovlennja majbutnih uchiteliv muzichnogo mistectva / Ju. Lokareva // Naukovi zapiski [Red. kol.: V. F. Cherkasov, V. V. Radul, N. S. Savchenko ta in.]. Serija: Pedagogichni nauki. – Kropivnic'kij: RVV KDPU im. V. Vinnichenka, 2017. – Vipusk 150. – S.155-159.
7. Olijnik V. F. Problema motivacії vchiteliv muziki do vikoristannja informacijno-komp'juternih tehnologij u navchal'nomu procesi / V. F. Olijnik // Pedagogichna osvita: teorija i praktika [zb. nauk. prac']. – Kam'janec'-Podil's'kij, 2013. – Vip. 14. – S. 300-305.
8. Padalka G. M. Pedagogika mistectva (Teorija i metodika vikladannja mistec'kih disciplin) / G. M. Padalka. – K.: Osvita Ukraini, 2008. – 274 s.
9. Pihtar O. A. Udoskonallennja fahovoї pidgotovki majbutnih muzikantiv u sistemi vishhoї mistec'koї osviti / O. A. Pihtar // Naukovi prac'i [Chornomors'kogo derzhavnogo universitetu imeni Petra Mogili kompleksu «Kievo-Mogiljans'ka akademija»]. Serija : Pedagogika. – Mikolaiv, 2014. – T. 246, Vip. 234. – S. 104-108.

10. Polubojarina I. I. Problema interpretacii muzichnogo tvoriv v procesi profesijnoi pidgotovki muzichno obdarovanih studentiv / I. I. Polubojarina // Osvita ta rozvitok obdarovanoj osobistosti. [nauk.-metod. zhurn.]. – K. : In-t obdar. ditini NAPN Ukraïni, 2013. – № 1. – S. 70-73.
11. Svitajlo S. V. Formuvannja fahovoi kompetentnosti majbutnih uchiteliv muziki u procesi dirigents'ko-horovoï pidgotovki: avto-ref. dis. na zdobuttja nauk. stupenja kand. ped. nauk : spec. 13.00.04 «Teorija i metodika profesijnoi osviti» / Svitajlo Svitlana Valeriïvna; Kiïvs'kij nacional'nij universitet kul'turi i mistectv. – K. ; 2012. – 20 s.
12. Telichko N. V. Teorija i metodika formuvannja osnov pedagogichnoi majsternosti majbutn'ogo uchitelja pochatkovih klasiv. Monografija / N. V. Telichko. – K: Kondor-Vidavnictvo, – 2014. – 522 s.
13. Chajkovs'ka O., Aleksandrova G. Mul'timedijni tehnologii jak chinnik formuvannja innovacijnogo navchal'nogo seredovishha na urokah muziki / Olena Chajkovs'ka, Galina Aleksandrova // Ridna shkola, 2013. – № 3.– S.66-69.

Степанов В. А. Педагогические условия обучения будущих учителей музыки мультимедийной аранжировке в процессе профессиональной подготовки

В статье проанализированы сущность педагогических условий и профессиональной подготовки, освещены взгляды украинских учёных относительно педагогических условий подготовки будущих учителей музыки, профессиональная деятельность которых является одной из наиболее разносторонних по видам творческой деятельности. Акцентировано межпредметную функцию профессиональной подготовки будущих учителей музыки, значение использования мультимедийных технологий в подготовке современного профессионала. Определено педагогические условия, которые обеспечивают эффективность обучения будущих учителей музыки мультимедийной аранжировке в процессе профессиональной подготовки.

Ключевые слова: профессиональная подготовка, педагогические условия, мультимедийные технологии, аранжировка, будущие учителя музыки.

Stepanov V. A. Pedagogical conditions of multimedia arrangement training of future teachers of music of in the process of professional preparation

In the article the essence of the concept of «pedagogical conditions» and professional training of students at the faculties of art, views of Ukrainian researchers on the pedagogical conditions of professional training of future music teachers whose professional activity is one of the most versatile types of creative activity are highlighted. The interdisciplinary function of professional training of future music teachers which is associated with the mastering of a complex of specific methods and techniques for the study of professionally oriented musical disciplines is emphasized. The significance of the implementation of interdisciplinary knowledge, skills and abilities in the formation of a holistic personality of a modern specialist has been revealed. Scientific works of O. Baritskaya, L. Gavrilova, Y. Lokareva testify about the importance of applying multimedia technologies in the preparation of a modern specialist and contribution of multimedia technologies to solving the problem of improving the professional training of students at the faculties of the arts. The pedagogical conditions that provide the effectiveness of training of future music teachers of multimedia arrangement in the process of professional training are determined.

Key words: professional training, pedagogical conditions, multimedia technologies, arrangement, future teachers of music.

Стаття надійшла до редколегії 11.02.2018